

УДК: 3; 314.1; 327; 341.1

DOI: 10.24144/2078-1431.2022.1(28).53-68

Ольга Котляр,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародного права

Євгеній Бевзюк,
доктор історичних наук, професор
кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

«ГАМЕЛЬНСЬКІ ЩУРОЛОВИ», АБО ПРО МОЛОДІЖНУ ПОЛІТИКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МІЖНАРОДНИХ ГРАВЦІВ

Ефективна молодіжна політика є одним з основних векторів у плані організації сучасного вітчизняного соціально-економічного та геополітичного простору. В умовах зростаючої міждержавної конкуренції молодь перестає бути лише специфічною, суспільно диференційованою, соціально-демографічною спільнотою, вона перетворюється на ресурс стабільності, конкурентоспроможності та геополітичної безпеки України.

Молодіжна політика є найважливішим компонентом системи управління соціальними процесами і відіграє в суспільстві дедалі зростаючу роль. У цілому слід констатувати, що сьогодні в Україні існує прірва між заявами про необхідність інвестувати у молодь та участю останньої у розробленні вітчизняної молодіжної політики.

Глобальна міждержавна конкуренція стимулює міграцію молодих ресурсів, що стало причиною економічного ослаблення держави та фактором геополітичної уразливості України. Виникає ефект «гамельнського щуролова», який зазвичай відбувається там, де національна еліта не враховує глобальну конкуренцію і тим самим фактично займає позицію спостерігача за прагматичними діями розвинутих країн–реципієнтів – «щуроловів».

В основі діяльності органів влади мають бути принципи демократії та законності, а не логіка революційної побудови глобалізаційної утопії. Не полум'яні заклики лідерів, а політичні інститути мають стати гарантом залучення молоді до вирішення своєї долі. Багаторічна молодіжна політика, її наслідки – це демонстрація розладу регіональної та міжнародної практики. На нашу думку, слід говорити про системну кризу вітчизняних інститутів влади, політичну, економічну та соціальну кризу, нездатність політичної еліти піднятися до рівня державних діячів, які ставлять інтереси держави вище особистих і корпоративних.

Ключові слова: *молодь, геополітика, національна безпека, Україна, міждержавна конкуренція, національний інтерес, держава, політичні інститути, влада.*

Effective youth policy is one of the main vectors in terms of organizing the modern domestic socio-economic and geopolitical space. In the conditions of growing interstate

competition, young people cease to be only a specific, socially differentiated, socio-demographic community. Youth is becoming a resource of stability, competitiveness and geopolitical security of Ukraine.

Accordingly, youth policy is the most important component of the system of management of social processes and plays an increasing role in society. In general, it should be noted that today in Ukraine there is a gap between the statements about the need to invest in youth and the participation of the latter in the development of domestic youth policy.

However, global interstate competition stimulates the migration of young resources, which has caused economic weakness and a factor in Ukraine's geopolitical vulnerability. There is an effect of «Hamelic rat». The latter arises where the national elite does not take into account global competition and thus actually takes the position of an observer of the pragmatic actions of the developed countries of the recipients – «rat».

The authorities must be based on the principles of democracy and the rule of law, not on the logic of the revolutionary construction of a globalization utopia. It is not the fervent appeals of leaders, but political institutions that should guarantee the involvement of young people in deciding their destiny. Long-term youth policy and its consequences are a demonstration of regional and international discord. In our opinion, we should talk about the systemic crisis of domestic institutions of power, political, economic and social crisis, the inability of the political elite to rise to the level of statesmen who put the interests of the state above personal and corporate.

Key words: *youth, geopolitics, national security, Ukraine, interstate competition, national interest, state, political institutions, government.*

Постановка проблеми. У роботі ми сфокусувалися на дискурсі щодо змісту вітчизняної молодіжної політики та геополітичних викликів, які виникають на шляху реалізації самої політики. Відомо, що постіндустріальне (інформаційне) суспільство зумовило перехід від розуміння молоді як об'єкта до практики усвідомлення її суб'єктом соціально-політичних процесів. При цьому формуванню нової оціночної якості сприяв процес зростаючої глобалізації. Остання створила ситуацію для розмивання національних держав та витоку трудових ресурсів. У таких обставинах розвинуті країни світу перейшли до здійснення прагматичної молодіжної політики. Зміст останньої передбачає розуміння молоді як потенційного ресурсу для прийняття та досягнення політичних і економічних перспектив. У той самий час означена категорія суспільства перетворилася на стратегічний ресурс національної безпеки. Втім, зростаюча молодіжна міграція дозволяє нам припустити, що інститути влади недостатньо приділяють увагу молодіжній політиці і тим самим фактично зайняли позицію спостерігача за меркантильними діями розвинутих країн – реципієнтів молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З численних праць з молодіжної проблеми на особливу увагу заслуговують дослідження Центру «Нової Європи» за фінансової підтримки Фонду ім. Фрідріха Еберта (2017), Аналітичний звіт Робочої групи ООН у справах молоді «Становище молоді в Україні» (2019) та звіт Центру «Розвиток КСВ»: «Пакт заради молоді» (2020). У перелічених дослідженнях на основі широкого статистично-

го матеріалу, соціологічних досліджень та моніторингів проаналізовано найважливіші проблеми молоді України: політичні вподобання, інтереси, ставлення до Європи і демократії, міграція, зайнятість, освіта, відпочинок та оздоровлення. Вітчизняні дослідники переважно приділяли увагу темі розвитку та політизації молодіжного руху в різні періоди історії України. Саме тому проблема вітчизняної молодіжної політики досить довго залишалася поза увагою широкого кола дослідників.

Мета статті (постановка завдання). Прослідкувати моменти еволюції системи концептуально оформлених ідей, що супроводжували процес соціалізації молоді; виділити позитиви та негативи молодіжної політики державних органів влади та інститутів України в умовах реалізації курсу на поглиблену інтеграцію України до ЄС; розкрити низьку ефективність вітчизняної молодіжної політики на тлі глобальної міждержавної конкуренції, яка стає причиною міграції молоді. Виходячи з мети забезпечення національної безпеки України, дослідити проблемні моменти у змісті вітчизняної соціальної, економічної, освітньої молодіжної практики.

Результати дослідження. Сучасні геополітичні процеси та динамічна міжнародна ситуація однозначно загострили багаторічну проблему такої соціальної групи, як молодь. Науковці-соціологи вважають молодь специфічною, суспільно диференційованою, соціально-демографічною спільнотою, якій притаманні особливі фізіологічні, психологічні, пізнавальні, культурно-освітні та інші властивості. Дослідниками особливо підкреслюється той факт, що для молоді притаманним є біосоціальне дозрівання, а звідси й особливість соціально-політичних уподобань.

З точки зору переважної частини політичних інтелектуалів, молодь – це перспективна частина сучасного інформаційного суспільства. Висування сміливих соціальних та економічних ідей належить молодим інтелектуалам, талановита молодь здійснює значну частину наукових відкриттів. Отже, на перший погляд інноваційний характер розвитку сучасності робить участь молоді у функціонуванні соціально-політичної та індустріальної сфер вагомим елементом соціального прогресу. Втім, на наше переконання, за подібним індустріально-прагматичним підходом зникає розуміння молоді як геополітичного ресурсу, що не лише забезпечує конкурентну перевагу в процесі зростаючої міждержавної конкуренції, а й виступає джерелом існування самої держави. Фактично ми пропонуємо до вище наведених сентенцій і тверджень додати розуміння молоді як основи стабільності суверенної держави. Звідси і формулювання назви статті.

«Гамельнський щуролов» (нім. *Rattenfänger von Hameln*) є персонажем середньовічної німецької легенди, за якою музикант за домовленістю врятував місто від навали щурів, але магістрат міста Гамельн відмовився виплатити йому винагороду. За це щуролов за допомогою чаклунства вивів за собою з міста усіх дітей, тим самим на багато років позбавивши містян можливості економічного процвітання. Фабулу легенди ми екстраполюємо на сучасні міжнародні процеси і стверджуємо, що в Україні соціальна проблема молоді стала проблемою національної безпеки. При цьому її розв'язання однозначно неможливе без відповіді на два виклики: 1) без-

посередня малоефективна вітчизняна молодіжна політика; 2) глобальна міждержавна конкуренція, яка стає причиною міграції молоді, трудових ресурсів, що відповідно призводить до економічного ослаблення нашої держави та має негативне значення для геополітичного становища України. Саме ці виклики фактично виконують функцію «гамельнського щуролова».

З огляду на зазначене, спробуємо виявити деякі проблемні аспекти у змісті державної молодіжної політики, а звідси й спрогнозувати можливі варіанти вирішення проблеми. Прогнозуючи ситуацію в суспільстві, ми автоматично проектуємо це в площину розв'язання проблеми.

На нашу думку, молодіжну політику неможливо відірвати від ідеології, що має відповідати етапам розвитку суспільства. Невизначена ідеологічна ситуація стає умовою соціального песимізму, що ще більше посилює, до прикладу, міграційну тенденцію. І навпаки, зростання частки мотивованих молодих людей у віковій структурі соціуму посилює соціально-економічний драйв суспільства.

В історії людства досить легко прослідкувати моменти еволюції системи концептуально оформлених ідей, що супроводжували процес соціалізації молоді. Насамперед це аграрне суспільство. В цей період історії молодіжна політика середньовіччя базувалася на парадигмі християнства. Звернемося до Біблії. Ісус Христос закликав молодих людей наслідувати його приклад: «Якщо хочеш бути досконалим, продай свій маєток, роздай гроші жебракам та йди за Мною» [3]. Але це моральне та ідеологічне переконання так і залишилося романтичною мрією месії.

Пришестя капіталізму, прагматизм індустріального суспільства фактично звів молодіжну політику переважно в русло ідеологічного протистояння різних соціально-політичних систем. Цей факт особливо стає помітним у сенсі авторитарних та тоталітарних молодіжних практик. Так, виступаючи на III з'їзді комсомолу у 1920 р., Ленін сформулював своє бачення державної молодіжної політики та окреслив завдання для молоді відомою тезою – «вчитися комунізму». Такий підхід відповідає контексту більшовицької парадигми – виховати нову людину. Схожий підхід щодо необхідності ідеологізувати зміст молодіжної політики знаходимо у Мао Цзедуну. У своїй «Червоній книжці» великий кормчий проголосив: «Зброя є важливою, але вирішальний фактор – це молода людина, а не речі» [8].

Методи молодіжної політики Гітлера відповідали інтересам правлячої партії, а тому лежали в площині політики нацистської уніфікації. Лідер третього рейху стверджував: «Молодь є життєвою гарантією Німеччини». Відповідно у структурі нацистського управління державою виникла нова система партійних шкіл, які були не освітніми закладами, а виховними установами.

Таким чином, у першій половині XX ст. маніпулятивна технологія недемократичних політичних режимів під змістом молодіжної політики вважала виховання молодого покоління, яке включало привнесення у виховний процес елементів ідеології. Найчастіше ініціативу реалізації молодіжної політики брала на себе держава, а точніше – правляча бюрократ-

тична еліта на чолі з авторитарним правителем. Такий стан ми спостерігали майже в усіх європейських країнах періоду Версальсько-Вашингтонської геополітичної епохи. Підсумовуючи, констатуємо, що індустріальне суспільство не лише закріпило та визнало біосоціальний статус молоді, молодь стала об'єктом та суб'єктом політичного процесу, а головне – ресурсом геополітики.

Закінчення Другої світової війни спричинило формування нової біполярної системи політичних відносин, що однозначно не могло не зачепити соціальну політику багатьох країн. Актуалізувалося завдання сформувати нову практику державної молодіжної політики. Такий підхід був обумовлений вимогами постіндустріального суспільства. Становлення постіндустріальної економіки супроводжувалося одночасним посиленням регуляторної функції держави у системі соціальних відносин. На практиці епоха постіндустріальної економіки періоду біполярної конкуренції однозначно закріпила за молоддю особливий статус творця нової структури соціальної економіки, орієнтованої переважно на біосоціально-інформаційно-розвиваючу основу людини.

Сьогодні, коли геополітична двополюсність як конкретний історичний феномен відійшла в минуле, склалося світоглядне переконання, що комуністична система прогала Заходу економічно. Таке твердження гіпотетично є присутнім у думках і уяві тих, хто розмірковує про перспективи суспільства, виходячи переважно з парадигми матеріального фактору в змісті суспільно-політичних відносин. На наш погляд, такий підхід є дещо спрощеним. Інструментом для вивчення соціального настрою молоді має бути характеристика особистості як суб'єкта діяльності в умовах соціально-політичної трансформації. Економічне благополуччя, матеріальний добробут неможливо відділити від таких ціннісних орієнтирів, як свобода, справедливість, гідність, рівність перед законом. Саме нехтування останніми, на нашу думку, стало причиною руйнації біполярної системи міжнародних відносин.

У цьому сенсі варто процитувати Збігнева Бжезинського, який так описав привабливість американської політичної моделі для молодих людей: «Америка користується надзвичайною привабливістю, особливо серед молоді всього світу, – все це забезпечує Сполученим Штатам політичний вплив, який не може на сьогодні досягти жодна країна. Саме поєднання усіх цих факторів робить Америку єдиною світовою наддержавою у сенсі цього слова» [1]. Як бачимо, державний діяч, колишній радник національної безпеки президента Д.Картера, досить чітко означив статус молоді як ресурсу геополітичної стабільності та світової гегемонії США. До речі, такий прагматичний підхід до молоді як до ресурсу могутності і стабільності держави досить чітко прослідковується від моменту розпаду СРСР. Для підтвердження цієї тези варто звернутися до статистики. Так, на момент розпаду біполярної системи у 1991 р. у Сполучених Штатах проживало 253 млн. громадян, на 2021 р. цей показник вже становив 332 млн. людей. Тобто загальна чисельність американців зросла на 80 млн людей. При цьому природний приріст населення за тридцять років становив

трохи більше ніж один млн. людей на рік [22]. Таким чином, в означений хронологічний період природний приріст населення становив лише половину, а другу половину (40 млн.) позитивної динаміки зростання чисельності американського населення було забезпечено за рахунок міграції молоді. Саме ця прагматична молодіжна державна політика країн «золотого мільярду» спонукала авторів статті звернутися до образу «гамельнських щуроловів».

Отже, виходить, що в постіндустріальний період суспільство не лише закріпило, але й визнало особливий біосоціально-інформаційно-розвиваючий статус молоді. На практиці постіндустріальне суспільство в його інформаційній фазі остаточно зруйнувало традиції патріархальної сім'ї та перетворило молодь на мобільну наднаціональну частину людей, вихідців з країн третього світу.

Наше твердження слід прокоментувати статистичним матеріалом. Згідно із звітом Робочої групи ООН у справах молоді, означена категорія на сьогодні майже в геометричній прогресії втрачає свій особистий зв'язок із місцем народження, а потім і з тим, що ми називаємо батьківщиною. Спостерігаємо процес ослаблення потенційних можливостей нашої держави, адже 30 % молодих українців волило виїхати з України. Така тенденція вкрай небезпечна не лише в соціально-економічному значенні, а й спричиняє геополітичні загрози для України. Так, з 2000 р. кількість населення віком від 10 до 24 років зменшилася з 10, 5 млн до 6, 3 млн. Негативна демографічна динаміка однозначно ослаблює військово-політичний потенціал держави [13, с.8].

Відзначимо, що сучасна глобальна молодіжна політика як об'єкт управлінської діяльності починається з моменту прийняття Радою Європи Європейської хартії про участь молоді у житті муніципальних та регіональних утворень. У хартії інституційно закріплювалися принципи молодіжної європейської політики. Основне завдання документа полягало у закріпленні принципу, за яким національна політика країн Європи повинна була містити молодіжну складову. Це конкретизувалося у змісті освітньої практики, доступу молоді до культури, захисту здоров'я та реалізації права на працю. «Для успішного проведення своєї політики, – зазначалося в Хартії, – муніципалітети та інші територіальні утворення зобов'язуються створити інститути, які оптимально відповідають потребам участі молоді у рішеннях та дискусіях з питань, що їй стосуються» [4]. Як бачимо, молодіжний парламентаризм у хартії розглядається як така собі форма участі в управлінні державою, зокрема і регіонами конкретно. На двох наступних конференціях регіональних та місцевих влад Європи (червень 1988 р. у Лозанні, вересень 1991 р. у Лланголлені) було сформульовано основні постулати молодіжної політики.

У 1992 р. Постійна конференція місцевих і регіональних органів влади Ради Європи, попередник Конгресу місцевих і регіональних органів влади, зрозуміла, що участь молоді вимагає уваги з боку місцевих і регіональних органів влади до формування культури, в якій молоді люди мають можливість робити свій внесок цінними й значущими способами.

Хартія була переглянута у 2003 р. на прохання молодих учасників на конференції «Молодь – рушійна сила в містах і регіонах», організованій Конгресом у Кракові (Польща) у березні 2002 р. У цьому документі рекомендаційного характеру зазначено принципи та механізми для регіональних та місцевих адміністрацій, які прагнуть приймати рішення щодо проблем молоді шляхом її включення до політичного економічного соціального та культурного життя.

У своїй Рекомендації Rec (2004)13 [21] про участь молоді в місцевому та регіональному житті Комітет міністрів Ради Європи закликав держави-члени заохочувати участь молоді в політиці і громадянському суспільстві на рівні місцевих громад та на національному рівні, сприяти такій участі, а також зробити участь молоді одним із пріоритетів у державній політиці. Рада Європи вважає участь молодих людей суттєвим елементом громадянського виховання в демократичному суспільстві і демократичній Європі.

В умовах реалізації курсу на поглиблену інтеграцію нашої держави до ЄС 27 квітня 2021 р. ВРУ був ухвалений Закон «Про основні засади молодіжної політики» № 1414-IX [12]. Цей нормативно-правовий документ запроваджує механізми залучення молоді до процесу вироблення й ухвалення рішень. На національному рівні – через Національну раду з питань молоді при Кабінеті Міністрів України, на місцевому – через молодіжні ради та радників з питань молоді.

Безперечно, що закон можна вважати своєрідним каталогом випробуваних у Європі рішень щодо практики проведення молодіжної політики. Ми не будемо торкатися декларативної частини закону, а розглянемо деякі його пункти, які дещо піднімають градус позитивних очікувань щодо практичної сторони реалізації молодіжної політики. Статтею 16 передбачено фінансово-кредитні механізми забезпечення економічної доступності житла для молодих сімей та молодих осіб. При цьому молодь без дітей оплачуватиме кредит із процентною ставкою у розмірі 3 % річних від суми заборгованості за кредитом. При народженні однієї дитини сім'я звільняється від сплати відсотків за користування кредитом. Молоді особи і молоді сім'ї, які мають двох дітей, мають право на 25 % погашення боргу. При народженні трьох і більше дітей держава зменшує на 50 % суми зобов'язань за кредитом.

На нашу думку, таку парадигму проведення практики молодіжної політики однозначно слід вважати позитивною, але не новою. Достатньо згадати досвід Німеччини 30-х років ХХ ст., коли у третьому рейху молоде подружжя отримувало від держави майже безпроцентну позику в 600-1000 рейхмарок. Щомісяця молода сім'я мала повертати державі лише 1 % від розміру позики, що становило 6–10 рейхсмарок. Народження однієї дитини ставало підставою для списування 25 % позички. Відповідно народження чотирьох дітей звільняло батьків від будь-яких платежів [19, s.112]. У жодному разі ми не робимо фетиш зі змісту молодіжної політики нацистської Німеччині, наведений матеріал є лише констатацією фактів.

Доречно буде згадати сучасну соціально-прагматичну молодіжну політику ФРН, в якій існує безпрецедентна система матеріального заохочен-

ня та пільг молоді у плані подолання низького коефіцієнта народжуваності та високої міграції. Втім, на сьогодні демографічна ситуація в самій Німеччині є однією з найскладніших у світі. За статистичними даними за останні п'ять років на кожну тисячу мешканців ФРН народилося у середньому 8,2 дитини. Це менше, ніж в Японії, яка, як правило, традиційно замикала сумний рейтинг [9].

Причини такої стійкої негативної тенденції у плані малої народжуваності досить часто бачать у «низькому рівні життя», «руйнуванні сімейних цінностей», «бездуховності», що панує в суспільстві. Як приклад позитивної динаміки іноді згадують мусульманські країни, де народження інституційно підтримується релігійними інститутами.

Як нам здається, зниження коефіцієнта народжуваності європейців – це історія успіху людської цивілізації. Така собі «плата» розвинутих країн за підвищення рівня життя та освіти, урбанізацію, жіночу емансипацію, витіснення сільського господарства промисловістю та сектором послуг, а також закріплення в суспільстві парадигми, що зорієнтована на високе споживання. В Україні до перелічених факторів однозначно необхідно додати «податок» на «молодий ресурс», який сплачує наша держава від моменту інтродукції до глобальної економічної системи.

Виходячи з мети забезпечення сталого економічного розвитку, а також національної безпеки України, на нашу думку, слід приділити особливу увагу стану підтримки інтелектуального потенціалу суспільства, основою якого є науково орієнтована молодь – студенти та випускники вітчизняних вишів. У цьому зв'язку буде доречним знову повернутися до ЗУ «Про основні засади молодіжної політики». Так, маючи на меті підтримку молоді в її прагненні реалізації свого конституційного права на освіту, законом передбачено отримання пільгових довгострокових кредитів. Згідно із статтею 17, молодь без дітей оплачуватиме кредит за навчання із процентною ставкою у розмірі 3% річних від суми заборгованості за кредитом. При народженні однієї дитини сім'я звільняється від сплати відсотків за користування кредитом. Молоді особи і молоді сім'ї, де є двоє дітей, мають право на 25% погашення боргу, за наявності трьох і більше дітей держава зменшує на 50% суми зобов'язань за кредитом [12]. Безумовно, озвучену законодавчу ініціативу слід вважати позитивною дією з боку нашої правлячої еліти. При цьому складно уявити собі щасливе молоде подружжя, яке встигає забезпечувати двох і більше дітей і при цьому вчасно сплачувати кредит за навчання. Нам здається, що в цьому разі варто було керуватися досвідом Сінгапуру і взагалі звільнити від оплати за навчання. Такий підхід дозволив, на думку автора сінгапурського дива Лі Куан Ю, забезпечити не лише перспективу процвітання держави, а й обмежив витік молодого інтелекту за кордон [6, с.88–89].

Наступне. Якість трудового потенціалу є вагомим інтегральним показником успіху будь-якої країни. Відповідно невід'ємною складовою якості трудового потенціалу є освіта. Остання виступає показником конкретності держави й особистого успіху. Саме тому половина опитаних молодих людей визначили основним завданням освіти створення можливості

для здійснення кар'єрного успіху. Відповідно 40% молодих людей визнали вагомість освіти як фактору розвитку власних здібностей, розвитку особистісного потенціалу [14, с.9]. Але на практиці існує значний розрив між бажаним результатом і особистими очікуваннями. Так, після отримання диплома про вищу освіту менше половини (44%) задоволені вітчизняною системою освіти. При цьому 18% осіб молодого віку ніколи не читали книжок [14, с.72].

Існує чимала кількість причин такого розчарування, але ми зупинимося на кількох системних проблемах. Від моменту набуття Україною незалежності відбулося істотне збільшення кількості вишів, багато провінційних закладів ставали університетами, академіями, відкривалися численні філії. Як результат, сьогодні 79% молоді отримує вищу освіту, що забезпечує Україні за цим показником місце у світовій двадцятці [14, с.115]. При цьому лівова частка вишів не має відповідної матеріально-технічної бази та кваліфікованого професорсько-викладацького складу.

Аналіз практичних навичок випускників вишів показує, що здебільшого вони здатні виконувати професійні обов'язки лише після стажування. Означене не могло не відбитися на якості підготовки спеціалістів. Відповідно по закінченні вишу п'ята частина молодих українців працює на роботі, яка вимагає нижчого рівня освіти, аніж вони мають [14, с.10].

До проблемних питань на освітянській ниві справедливо віднесено корупцію. Соціопитування 2013 року показали, що 80% громадян України вважають, що корупція присутня у середній школі, а у вищій освіті цей показник досяг 90% [14, с.72]. Відомості про останню інколи і сьогодні стають надбанням громадськості [6]. В освітньому середовищі продовжують існувати такі неформальні практики, як «кумівство», неформальні домовленості між викладачами, порушення професійної етики у вертикалі керівництво – викладач. На жаль, корупційні практики на побутовому рівні є усталеною нормою поведінки і часто не сприймаються як порушення моральних чи правових норм, хоча загальний рівень толерування корупції в Україні знизився завдяки інтеграції антикорупційної тематики до змісту освіти всіх рівнів освіти.

Наслідком означеної ситуації стала висока динаміка інтелектуальної міграції, так званий «витік мізків», що є для України високим економічним збитком та втратою інтелектуальної безпеки. У той самий час для приймаючої сторони це плюс у вигляді отримання продуктивної сили без зайвих клопотів та витрат на виховання, шкільну та вищу освіту.

Розглядаючи проблему стабільної втрати талановитої молоді, варто констатувати, що тут у жодному разі не йдеться про обмін молодими кадрами, фахівцями, а тим більше вченими. На сьогодні «гонитва за розумом» стала одним з визначальних факторів економічного процвітання в умовах сучасної міждержавної конкуренції. Захід меркантильно проводить політику «гамельнського шуролова». Невипадково, що батько «сінгапурського дива» Лі Куан Ю назвав системні дії Заходу щодо стимулювання інтелектуальної міграції молоді спланованими «зеленими жнивами» [6, с.90].

Безумовне лідерство в цьому процесі належить США. У новому тисячолітті Штати спроміглися залучити з країн, що розвиваються, 250 тис. висококваліфікованих фахівців. Лише із Західної Європи до Сполучених Штатів переїхало близько 20 тис. молодих фахівців [20]. Стратегію на відбір молодих талантів здійснює ФРН. Так, у Німеччині кількість студентів досягла майже 2 млн. чоловік, з них чверть, тобто 250 тис, є іноземними студентами [2].

Наявний статистичний тренд досить показово можна прокоментувати цитатою з виступу директора Європейського департаменту Міжнародного валютного фонду Альфреда Каммера. У своєму інтерв'ю «Голосу Америки» високопосадовець прагматично заявив: «У довгостроковій перспективі Україна хоче, щоб біженці повернулись. Однак дехто з біженців може залишитись на довгий період, і це буде позитивом для Європи, бо в середньостроковій перспективі в Європі не вистачатиме робочої сили» [15]. Таким чином, спостерігається вміло спланована політика розвинутих країн щодо практики додаткового залучення до національних економік кадрів з третіх країн.

До ініціатив вітчизняних політиків щодо вирішення проблеми міграції молоді слід віднести одну з ініціатив Президента України. У грудні минулого року В. Зеленський виніс на розгляд Верховної Ради проєкт закону, яким пропонується створити Фонд майбутніх поколінь [11]. Згідно з документом, завданням фонду є накопичення державних внесків на користь дітей з подальшим інвестуванням накопичених активів, а в перспективі – здійснення фінансових виплат кожному учаснику фонду.

Відповідно до ініціативи президента, у 2037 р. дітям, яким виповниться 18 років, фонд має здійснити одноразові виплати, а точніше – оплатити навчання, житло або зараховувати кошти на пенсійний рахунок. Загальна сума накопичення на одного молодого громадянина України має становити 630 тис. грн., або 20 тис. євро.

Практика створення резервних фондів майбутнього на сьогодні є досить поширеною. Законодавством багатьох країн передбачено організацію спеціальних бюджетних фондів. Досвід країн (Норвегія, Аляска, Кувейт), які мають сировинну спеціалізацію експорту, демонструє, що уряди використовують періоди високих цін на сировину для накопичення тимчасових надлишкових доходів для створення пенсійних фондів, або фондів майбутніх поколінь. Звісно, слід вітати ініціативу президента, але наповнення ідеї потребує подальшого обговорення в колі вітчизняних економістів.

Також у документі йде мова про необхідність створення **Українського молодіжного фонду**, до якого планувалося передати близько 50 млн. гривень, закладених на дитячі та молодіжні організації, що на сьогодні становить близько 8 грн 30 коп. на одну молоду особу [11]. Показово, що організації, які працюють на ниві аналізу молодіжної проблематики, привітали ініціативу президента, хоча і поставили під сумнів інвестування такої суми коштів у невідтестовану програму.

Наведений матеріал дозволяє припустити, що сучасна політична еліта досить умовно розуміє вагомість молодіжної політики в умовах зро-

стаючої міждержавної конкуренції. Сучасне уявлення про молодіжну політику сформоване в інших соціально-політичних реаліях, коли в основі діяльності органів влади лежать принципи демократії та законності, а не логіка революційної побудови утопії. Не полум'яні заклики, а політичні інститути мають бути гарантом залучення молоді до вирішення своєї долі.

Наявний статистичний матеріал, зростаючий потік молодих мігрантів дозволяє стверджувати, що запропонований правлячою елітою реформаторський алгоритм щодо змісту молодіжної політики скоріш за все відповідає реаліям глобальної конкуренції, при цьому сама влада несвідомо виконує функцію поплічника «гамельнського щуролова».

Молоді люди нарікають на брак представлення своїх інтересів у політиці, не довіряють державній владі, політичним інститутам та партіям. Для підтвердження цього твердження варто звернутися статистики. Так, на 2017 рік рівень недовіри у молодіжному середовищі до вітчизняних політичних лідерів становив рекордні 74%. Більше того, проведені опитування щодо політичних настроїв української молоді доводять, що рівень довіри до інститутів державної влади є критично низьким. Так, на основі відповіді (за 5-бальною шкалою) на запитання, наскільки молодь довіряє інститутам влади, з'ясувалося: найнижчі показники довіри від згаданої категорії соціуму отримали Верховна Рада (1,81), правлячі політичні партії (1,85), Кабінет Міністрів (1,87), суди (1,98) [14, с.24]. У той самий час найбільше молодь довіряє церкві (2,99), потім волонтерським рухам (2,98) та армії (2,86) [14, с. 8].

На нашу думку, ціннісні орієнтири вітчизняної молоді модернізуються відповідно до змісту глобальних викликів. Одним із таких нових ціннісних орієнтирів можна вважати тотальне прагнення до свободи. Молодь дедалі частіше і наполегливіше вимагає від влади свободи. Саме тому лідируюче положення в ранговій шкалі цінностей молоді посідають такі духовні цінності, як свобода (80,3%), безпека (71,9%) і справедливість (70,1%) [17, р.28].

У той самий час в умовах стабільно стресової соціально-політичної ситуації лівова частина вітчизняної молоді змушена перейматися проблемою свого щоденного виживання та безпеки. На нашу думку, саме цим ми можемо пояснити той факт, що молода категорія вітчизняних громадян досить скептично поставилася до такої загальнолюдської цінності, як «толерантність», яка у дослідженні «Що українці думають і знають про права людини» посіла останнє місце [17, р.28].

На відміну від попередніх, представники покоління, яке виросло в епоху діджиталізації та більших можливостей, не вважають роботу головною життєвою метою. Сучасна молодь не хоче працювати в умовах «жахливого капіталістичного нагромадження». Їй важливо, щоб зайнятість приносила не лише прибуток, а й задоволення. Молодь втомилася від соціального тиску та економічних негараздів, а тому прагне до стабільності, спокою і щастя. Невипадково, що за опублікованим ООН Світовим звітом про щастя за 2017 р. Україна посіла 132 місце серед 155 країн, у яких було проведено опитування щодо рівня щастя населення [18].

Зрозуміло, що в означеній соціально-політичній ситуації молодь пов'язує проблему реалізації своїх очікувань на щасливе майбутнє із творчою діяльністю сучасних політиків. Покоління, що народилося після дев'яностих, вступило у доросле життя вже в у новому тисячолітті, і тому небезпідставно порівнює та орієнтується на успішні держави. Саме тому молодь очікує від уряду реальної дії у боротьбі зі злочинністю та корупцією (70%), очікує забезпечення економічного зростання та розвитку (68%), скорочення безробіття (66%) [14, с.8].

Відсутність системної державної політики стала причиною високого рівня безробіття у молодіжному середовищі. Тут простежується системна криза, яка поглиблюється. За даними Держстату, у 2019 р. серед тих, хто шукав роботу більш як рік, безробітних віком до 34 років налічувалося близько 40% [16]. Для порівняння: рівень молодіжного безробіття в країнах ЄС становить 19,7% [14, с.73]. Як бачимо, вітчизняна молодь – одна із найуразливіших соціальних категорій на ринку праці.

Означене вище стимулювало бажання молоді домагатися більш високого рівня життя за межами своєї Вітчизни. Відповідно 1/3 респондентів не бачить свого місця на батьківщині і бажає виїхати з України [14, с.8]. Відповідно кожен п'ятий молодий українець, який розглядає можливість переїзду за кордон, хоче залишитися там на все життя (майже 5% від загальної кількості української молоді) [14, с. 86].

Варто визнати, молодь традиційно є мобільною соціальною групою, і це стосується не лише України. При цьому молодь досить часто не пов'язує зміну свого місця проживання із відмовою від своєї національної ідентичності. Саме тому переїзд за кордон досить часто не розглядається як фатальний вибір, без можливості повернутися на Батьківщину. Але в Україні склалася небезпечна ситуація ослаблення вітчизняного економічного та інтелектуального потенціалу з причини зростаючої тенденції до так званого «заробітчанства». Останнє слід прокоментувати значною чисельністю людей, які тимчасово виїхали за кордон на заробітки.

Так, за даними Інституту демографії у 2018 р. загальна кількість українців, які працюють за кордоном, становила від 1,5 до 5 мільйонів людей [10]. При цьому їх щорічний внесок до ВВП України становить близько 15 млрд. дол., або 7.7% внутрішнього валового продукту [5]. Безумовно, це значна фінансова підтримка, але відбудова вітчизняної економіки є більш актуальною проблемою, і без належної державної політики цю ситуацію неможливо вирішити.

Таким чином, можна зробити висновок, що міграція фахівців має ті ж причини, що і міграція некваліфікованої робочої сили: низька оплата праці, відсутність необхідних умов для роботи, незатребуваність наукових результатів та низький престиж науки в суспільстві, а також відсутність перспектив. Важливою умовою є загальноекономічна і політична нестабільність у країні.

В цілому слід констатувати, що сьогодні в Україні існує прірва між заявами про необхідність інвестувати у молодь та участю молодих людей у розробці вітчизняної політики. Державна молодіжна політика є винят-

ково вагомим напрямом діяльності правлячої еліти. Відповідно система пріоритетів реальної політики має бути спрямована на забезпечення поліпшення становища молодих людей, що приведе до збільшення вкладу молоді у конкурентоспроможність та геополітичну безпеку України.

Втім, сучасне уявлення влади і правлячої політичної еліти про зміст молодіжної політики сформоване в інших соціально-політичних реаліях, а тому не відповідає викликам конкурентного міжнародного середовища. Останнє також стосується системи сукупних ідей, тобто національної ідеології, яку сьогодні відчутно потіснила глобалізаційна парадигма. Цей вид практичної геополітики спрямований не лише на поширення світоглядної парадигми розвинутих країн, але й у перспективі має привести до універсальності та зменшити плюралізм і регіональне різноманіття. При цьому супутником глобалізаційної практики однозначно стає міграція молодого населення периферій.

Глобальна міждержавна конкуренція стимулює міграцію молодих трудових ресурсів, що призводить до економічного ослаблення нашої держави і має негативне значення для геополітичного становища України. Виникає ефект «гамельнського щуролова», що з'являється там, де національна еліта не враховує фактор глобальної конкуренції і тим самим займає позицію спостерігача за меркантильним діями розвинутих країн – реципієнтів – «щуроловів».

В основі діяльності органів влади мають бути принципи демократії та законності, а не логіка революційної побудови глобалізаційної утопії. Не полум'яні заклики лідерів, а реальні механізми мають стати гарантом залучення молоді до вирішення своєї долі. Багаторічна молодіжна політика, її наслідки – це демонстрація розладу вітчизняної, регіональної та міжнародної практик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бжезинский Збигнев. Великая шахматная доска. Москва, «Международные отношения», 1998. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.sp-ved.narod.ru/MATERS/BZHEZINSKY.pdf> (дата звернення: 04.04.2022).
2. Высшее образование в Германии. URL: <https://studfile.net/preview/9582197/page:7/> (дата звернення: 15.05.2022).
3. Евангелие от Матфея. Глава 19, стих 21 / Библия-центр. URL: <https://www.bible-center.ru/ru/bibletext/mt/19:21> (дата звернення: 27.05.2022).
4. Европейская хартия об участии молодежи в жизни муниципальных и региональных образований 05.05.1949. URL: <https://youthlib.mirea.ru/ru/resource/804> (дата звернення: 12.05.2022).
5. Заробітчани у 2021 році переказали в Україну рекордні \$15 млрд – на \$3 млрд більше, ніж у 2020-му // *Hromadske* 07.02.2022. URL: <https://hromadske.ua/posts/zarobitchani-u-2021-roci-perekazali-v-ukrayinu-rekordni-dollar15-mlrd-na-dollar3-mlrd-bilshe-nizh-u-2020-mu> (дата звернення: 04.04.2022).
6. Кору́пція в освіті: на яких сумах хабарів «погоріли» працівники вишів. URL:

- <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/29/infografika/suspilstvo/korupczyia-osviti-yakux-sumax-xabariv-pohorily-praczivnyku-vyshiv> (дата звернення: 04.04.2022).
7. Ли Куан Ю. Сингапурская история: из «третьего мира» – в «первый». Москва, 2005. 420 с. URL: <https://www.livelib.ru/book> (дата звернення: 22.05.2022).
 8. Мао Цзэдун. Маленькая красная книжица. URL: https://royallib.com/book/mao_tszedun/malenkaya_krasnaya_knigitsa.html (дата звернення: 18.04.2022).
 9. Немки почти не рожают детей Федеральное министерство иностранных дел Германии / Информационный портал. 02.06.2015. URL: <https://germania-online.diplo.de/ru-dz-ru/gesellschaft/neuerordner/geburtenraten-deutschland-2010-2015/1910042> (дата звернення: 16.05.2022).
 10. (Не)реальні цифри. Хто і як рахує українських заробітчан // Радіо Свобода 17. 03. 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skilky-ukraiiintsiv-zakordonom/29821865.html> (дата звернення: 10.05.2022).
 11. Проект Закону про економічний паспорт 6394. 06. 12. 2021 / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73491 (дата звернення: 24.04.2022).
 12. Про основні засади молодіжної політики / Відомості Верховної Ради України. 2021. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення: 19.04.2022).
 13. Становище молоді в Україні: аналітичний звіт, складений Робочою групою ООН у справах молоді. Київ, 2019. 79 с. URL: Chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcgclclefindmkaj/<https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pubpdf/THE%20STATE%20OF%20YOUTH%20IN%20UKRAINE%202019%20%D1%83%D0%BA%D1%80%20%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BB.pdf> (дата звернення: 22.05.2022).
 14. Українське покоління Z: цінності та орієнтири. Київ, Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2017. 136 с. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcgclclefindmkaj/http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Ukr_Generation_ukr_inet-2.pdf (дата звернення: 06.05.2022).
 15. Українці можуть допомогти Європі подолати дефіцит робочої сили – МВФ // Економічна правда. 24.04.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/24/686188> (дата звернення: 17.05.2022).
 16. Эксперты обеспокоены возрастанием безработицы среди молодежи / Укринформ. 30.10.2020. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-economy/3126913-eksperty-obespokoeny-rostom-bezraboticy-sredi-molodezi.html> (дата звернення: 19.05.2022).
 17. Bekeshkina I., Pechonchuk T., Yavorskiy V. What Ukrainians Know and Think of Human Rights: Nation-wide Research. Kyiv, 2017. 31 p. URL: <https://www.ua.undp.org/dam/ukraine/docs> (дата звернення: 20.04.2022).
 18. Fedyuk O. Migration of Ukrainians to the European Union: Background and Key Issues. November 2016. URL: <https://www.researchgate.net/publication/309694287> (дата звернення: 19.05.2022).
 19. Gordon A., Grag. Deutsche Geschichte 1866–1945. Vom Norddeutschen Bund bis zur Ende des Drittes Reiches. München, 1980. 989 p. URL: <https://www.chbeck.de/craig-a-deutsche-geschichte-1866-1945/product> (дата звернення: 21.05.2022).
 20. Migration and Brain Drain. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcgclclefindmkaj/<https://thedocs.worldbank.org/en/doc/657841579634335146-0080022020/origi>

- nal/October2019ECAResearchNotesMigrationandBrainDrain.pdf (дата звернення: 14.05.2022).
21. Recommendation Rec(2004)13 of the Committee of Ministers to member states on the participation of young people in local and regional life URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dbd33 (дата звернення: 20.04.2022).
 22. United States of America historical demographical data of the whole country. URL: <https://web.archive.org/web/20190723080909/http://populstat.info/Americas/usac.htm> (дата звернення: 16.05.2022).

REFERENCES

1. Bzhezinskiy Zbigneу (1998). *Velikaya shahmatnaya doska [Great chessboard]. Moskva, «Mezhdunarodnyie otnosheniya»*. Retrieved from <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://www.spved.narod.ru/MATERS/BZHEZINSKY.pdf> [in Russian].
2. Vyishee obrazovanie v Germanii [Higher education in Germany]. *studfile.net*. Retrieved from <https://studfile.net/preview/9582197/page:7/> [in Russian].
3. Evangelie ot Matfeya. Glava 19, st. 21 Bibliya-tsentr [The Gospel of Matthew. Chapter 19, verse 21 Bible Center]. *bible-center.ru* Retrieved from <https://www.bible-center.ru/ru/bibletext/mt/19:21> [in Russian].
4. Evropeyskaya hartiya ob uchastii molodezhi v zhizni munitsipalnyih i regionalnyih obrazovaniy 05.05.1949 [European Charter on the Participation of Young People in Municipal and Regional Entities 05.05.1949.]. *youthlib.mirea.ru*. Retrieved from <https://youthlib.mirea.ru/ru/resource/804> [in Russian].
5. Zarobitchani u 2021 rotsi perekazali v Ukrayinu rekordni \$15 mlrd – na \$3 mlrd bilshe, nizh u 2020-mu [Workers in 2021 transferred to Ukraine a record \$ 15 billion – \$ 3 billion more than in 2020]. *hromadske.ua* Retrieved from <https://hromadske.ua/posts/zarobitchani-u-2021-roci-perekazali-v-ukrayinu-rekordni-dollar15-mlrd-na-dollar3-mlrd-bilshe-nizh-u-2020-mu>. [in Ukrainian].
6. Koruptsiya v osviti: na yakikh sumakh khabariv «pogorili» pratsivniki vishiv [Corruption in the world: on such sums of khabarivs, the practitioners of cherries “burned out”]. *www.slovoidilo.ua*. Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/29/infografika/suspilstvo/korupczija-osviti-yakyx-sumax-xabariv-pohorily-praczivnyky-vyshiv> [in Ukrainian].
7. Li Kuan Yu (2005). *Singapurskaya istoriya: iz «tretogo mira» – v «pervyy» [Singapore history: from the “third world” to the “first”]*. Moskva, 420 [in Russian].
8. Mao Tzedun. Malenkaya krasnaya knizhitsa [Little red book]. *royallib.com*. Retrieved from https://royallib.com/book/mao_tzedun/malenkaya_krasnaya_knigitsa.html [in Ukrainian].
9. Nemki pochti ne rozhayut detey Federalnoe ministerstvo inostrannyih del Germanii [Germans almost do not give birth to children Federal Ministry of Foreign Affairs of Germany]. *Informatsionnyiy portal – Information portal*. Retrieved from <https://germania-online.diplo.de/ru-dz-ru/gesellschaft/neuerordner/geburtensraten-deutschland-2010-2015/1910042> [in Russian].
10. (Ne)realni tsifri. Hto s yak rahue ukrayinskih zarobstchan [(Un) real numbers. Who and how counts Ukrainian workers]. *Radio Svoboda – Radio Svoboda*. Retrieved from

- <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skilky-ukraiintsiv-za-kordonom/29821865.html> [in Ukrainian].
11. Proekt Zakonu pro ekonomichnyi pasport 6394. 06. 12. 2021 [Draft Law on Economic Passport 6394. 06. 12. 2021]. *Verhovna Rada Ukrayini – The Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73491 [in Ukrainian].
 12. Pro osnovni zasady molodizhnoyi politiki [On the basic principles of youth policy]. *Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrayini – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> [in Ukrainian].
 13. Stanovische molodi v Ukrayini. Analitichniy zvit, skladeniy Robochoyu grupoyu OON u spravah molodi [The situation of youth in Ukraine: an analytical report prepared by the UN Working Group on Youth]. Kiyiv, 79. Retrieved from Chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/<https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pubpdf/THE STATE OF YOUTH IN UKRAINE 2019 ukr final.pdf> [in Ukrainian].
 14. Ukrayins'ke pokolinnya Z: tsinnosti ta oriyentyry [Ukrainian generation Z: values and guidelines]. Kyiv, Fond im. Fridrikha Eberta, 136 [in Ukrainian].
 15. Ukrayintsi mozhut dopomogti Evropi podolati defitsit robochoyi sili – MVF [Ukrainians can help Europe overcome labor shortages – IMF]. *Ekonomichna pravda – Economic Truth*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/24/686188> [in Ukrainian].
 16. Ekspertyi obespokoenyi vozrastaniem bezrobotitsyi sredi molodezhi [Experts are concerned about the increase in youth unemployment]. *Ukrinform – Ukrinform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ru/rubric-economy/3126913-ekspertyi-obespokoenyi-rostom-bezrobotitsyi-sredi-molodezhi.html> [in Russian].
 17. Bekeshkina I., Pechonchik T., Yavorskiy V. What Ukrainians Know and Think of Human Rights: Nation-wide Research. Kyiv, 2017. 31 p. URL: <https://www.ua.undp.org › dam › ukraine › docs> [in English].
 18. Fedyuk O. Migration of Ukrainians to the European Union: Background and Key Issues. November 2016. URL: <https://www.researchgate.net/publication/309694287> [in English].
 19. Gordon A., Grag. Deutsche Geschichte 1866–1945. Vom Norddeutschen Bund bis zur Ende des Drittes Reiches. München, 1980. 989 p. URL: <https://www.chbeck.de/craig-a-deutsche-geschichte-1866-1945/product> [in English].
 20. Migration and Brain Drain. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/<https://thedocs.worldbank.org/en/doc/657841579634335146-0080022020/original/October2019ECAResearchNotesMigrationandBrainDrain.pdf> [in English].
 21. Recommendation Rec(2004)13 of the Committee of Ministers to member states on the participation of young people in local and regional life URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dbd33 [in English].
 22. United States of America historical demographical data of the whole country. URL: <https://web.archive.org/web/20190723080909/http://populstat.info/Americas/usac.htm> [in English].